

EGE ÜNİVERSİTESİ
ANTROPOSEN ARAŞTIRMA GRUBU

BRUNO LATOUR VE
NIKOLAJ SCHULTZ
İLE BİR SÖYLEŞİ:
JEO-SOSYALİ
YENİDEN BİR
ARAYA GETİRMEK

JAKOB VALENTIN STEINPEDERSEN VD.

ANTROG ÇEVİRİSİ İLE

Özgün Kaynak:

Jakob Valentin Stein Pedersen, Bruno Latour, Nikolaj Schultz, A Conversation with Bruno Latour and Nikolaj Schultz: Reassembling the Geo-Social, Theory, Culture & Society 2019, Vol. 36(7–8) 215–230,

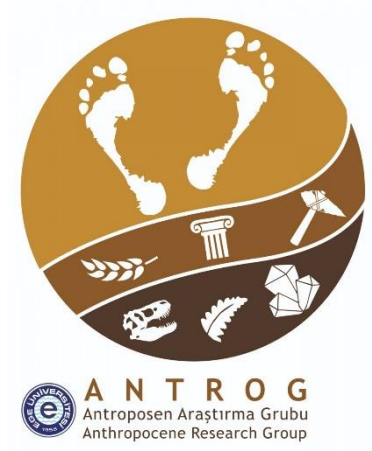
DOI: 10.1177/0263276419867468, journals.sagepub.com/home/tcs

Erişim: 21.03.2025

Çeviri: Dr. Hatice Bakanlar Mutlu

Editör: Prof. Dr. Çiler Çilingiroğlu

Tasarım: Nil Dilara Çolak

Bu metin ANTROG tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.

<https://www.antrog.net/>

MART 2025

Bruno Latour ve Nikolaj Schultz ile Bir Söyleşi: Jeo-Sosyali Yeniden Bir Araya Getirmek

Jakob Valentin Stein Pedersen, Bruno Latour, Nikolaj Schultz

Özet

Bruno Latour ve çalışma arkadaşı Danimarkalı sosyolog Nikolaj Schultz ile yapılan bu söyleşi Bruno Latour'un yakın zamanda yayımlanan *Down to Earth* (2018) adlı eserinde ele aldığı birçok analitik meseleye ilişkin ampirik örnekler ve teorik açıklamalar içermektedir. Latour'un yakın dönem çalışmaları hakkında önemli içgörüler sunan bu söyleşi, 'Yeni İklim Rejimimiz' bağlamında politik ekoloji ve toplumsal teoriye dair sorular etrafında şekillenmektedir. Latour, *politika* yapabilmek için bir *toprağa* ve bir *halka* ihtiyaç duyulduğunu savunmaktadır. Bu söyleşi, bu bağlamda kullanıldığı şekliyle politika, toprak ve halk kavramları hakkında düşünceler sunmaktadır. Söyleşinin sonunda Latour ile Schultz'un 'jeo-sosyal sınıflar' kavramı incelenmekte ve politika-toprak ve halk üçlüsünü birbirine bağlayacak bir sosyoloji çağrısı yapılmaktadır. Söyleşi, Kasım 2018'de Paris'te Jakob Stein tarafından gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Aktör-ağ teorisi, sınıf, ekoloji, Latour, modernite, siyaset, toplumsal teori

Giriş

Bruno Latour'un beşerî ve sosyal bilimlere niceliksel ve niteliksel olarak çok büyük bir katkısı olmuştur. Bilimsel gerçeklerin inşası, yayılması ve istikrar kazanması sürecinde ilgili aktörlerin oluşturduğu ağları daha iyi anlamamızı sağlayan (1987, 1993a; Latour ve Woolgar, 1986) Latour (2005), sosyolojiyi temelinde, bir kolektif oluşturan insan ve insan dışı varlıklar ('aktör-ağlar') arasındaki ağların yer aldığı hibrit bir zincir olarak yeniden tanımlamıştır.

Sorumlu yazar: Jakob Valentin Stein Pedersen. Email: jvsp@ruc.dk

Ekstra materyal: <http://theoryculturesociety.org/>

Latour'a göre bu tür yeniden tanımlamalara ihtiyaç duyulmaktaydı; çünkü modernitenin doğa-toplum ve nesne-özne arasındaki indirgemeci ayrımı dünyadaki varlıkların çoğulluğunu hesaba katmıyordu. 'Modern düzen' kendimizi tanımlamamızı ve önemli bulduğumuz değerleri ve kurumları korumamızı imkânsız hale getirmiştir (1993b, 2013). Oysa bu, giderek artan iklim mutasyonlarının bizi moderniteyi yeniden kurma ve Gaia ile yüzleşmeye zorladığı 'Antroposen' çağında çok da acil bir ihtiyaç haline gelmiştir (2016, 2017a). Latour, yakın zamanda çıkan *Down to Earth* (2018) isimli eserinde, 'Yeni İklim Rejimimizin' politikalarımızı yeniden 'yerküreye' yönlendirmeye teşvik ettiğini iddia eder.¹ Bu söyleşide, Bruno Latour ve çalışma arkadaşı Danimarkalı sosyolog Nikolaj Schultz, bu konuda devam eden çalışmalarına ilişkin kilit bilgiler sunmakta, bahsettikleri bu yeniden yönelmenin doğurduğu olasılıklara ve zorluklara değinmektedir. Latour *politika* yapabilmek için bu politikaya karşılık gelecek bir *toprağın* ve *bir halkın* olması gerektiğini ileri sürüyor. Bu röportaj Latour'un kullandığı anlamda politika, toprak ve insan kavramlarına ışık tutmaktadır. Söyleşinin sonunda Latour ve Schultz'un 'jeo-sosyal sınıflar' adını verdiği kavram üzerinde düşünülerek politika, toprak ve halkı bir araya getirme misyonunu üstlenecek bir sosyoloji çağrısı yapılmaktadır.

Politika

Jakob Stein (JS): Bruno, öncelikli olarak sizinle Antroposen'de politika üzerine konuşmak isterim. Yakın zamanda çıkan kitabınız *Down to Earth*'de (2018) politikalarımızı yeniden 'yerküreye' yönlendirmemizi gerektiren 'Yeni Bir İklim Rejimine' girdiğimizi söylüyorsunuz. Peki, 'Yeni İklim Rejimini' nasıl tanımlıyorsunuz?

Bruno Latour (BL): ‘Rejim’ kelimesiyle sadece fiziksel koşullardan değil, yasal ve anayasal koşullardan vb.den de bahsettiğimiz açık. Dolayısıyla bu kelime – ki hukuk düzenini, kurumları ve fiziksel koşulları içerir- bana ‘Antroposen’ terimi etrafında dönen çatışmalardan uzak durma imkn tanıyor. Antroposen, aslında iyi bir terim ve ben bu terimi savundum; ancak bu terim kaçınılmaz olarak jeoloji ve toplum bilimleri arasında tartışmalara konu oluyor. Antroposen bir terim olarak iklim bilimciler tarafından ortaya atıldı ve sonrasında sosyal bilimciler tarafından eleştirildi;² çünkü ‘toplumsal koşullar’ açısından bakıldığında belirsizlik içerdiği dşnld ki bu doğru. Bence, bu tartışmadan aslında kaçamazsınız. Bu noktada, ben politik bir düzeni olmayan yeni bir durumun içinde olduğumuzu ifade edebilmek için ‘Yeni İklım Rejimi’ kavramını kullanıyorum; bizler hâlâ toprakları ulus devlet anlayışıyla bölen bir düzenin içinde olduğumuz için Yeni İklım Rejimi şu an herhangi bir kurum nezdinde güçlü bir şekilde temsil edilmiyor. Ulus devlet anlayışı ekolojik mutasyonu yok sayıyor ve ekolojik mutasyon anayasaya dayanarak yaptığımız mevcut politik düzen tanımlarımızı değiştirecek. Yani biz araftayız, farklı düzenlerin arasındayız; burada belirleyici unsur Yeni İklım Rejimi. Bu terim, ekolojik mutasyonun politik, fiziksel ve yasal bir sorun olduğunu açıkça ortaya koyuyor.

JS: İnsanlar Yeni İklım Rejimine girmemizin ne kadar önemli bir şey olduğunu anlamakta zorlanabilir. Mesele kendi hayatınız olsa kendi hayatınızı korumak için hemen bir adım atarsınız; fakat nedense insanların iklimi korumaya ikna olması uzun zaman alıyor. Sizce insanları yerküreyi savunmaya ikna etmek neden bu kadar zor?

BL: Çünkü yerkremizi ilgilendiren koşulları görmezden gelme gibi köklü bir alışkanlığımız var. şöyle düşünülebilir: zerinde yaşadığınız ve nemsediğiniz toprak parçası tehdit altına girdi diyelim. Orada ekolojik kriz gibi bir sorunun en başında hiç olmaması gerekir. Kriz çıkmışsa zaten biz zamanında bir şeyleri doğru yapmamışızdır. Krizin ilk işaretlerini gördüğümüz an bir şeyler yapmamız gerekirdi. Normal tepki bu olurdu. Ama bizim var oluş koşullarımızı güzel gösterme ve hatta görünmez kılma gibi bir huyumuz var ve bu 200 yıllık bir huy. Ekolojik krizin yaklaştığını gördüğümüzde, durumu ertelemek veya inkr etmek için elimizden geleni yapıyoruz; çünkü bu sorun bizim toplumsal düzenimizin dışında kalan bir sorun. Biz böyle ğrendik. Oysa yerküreyi ilgilendiren koşullar kendini yeniden gösteriyor ve toplumsal düzenin en önemli parçası olmakta ısrar ediyor. Biz şimdi buna çok şaşırıyoruz. Bu aslında klasik politika. Politika yapabilmeniz için bir toprağa (*land*) ve bir halka ihtiyacınız var. Ben bu yaşadıklarımızın geçici olduğuna inanıyorum. Bu çok hızlı bir geçiş; çünkü herkes asıl sorunun ne olduğunu biliyor. Bu ereve, politikanın klasik tanımına sadık kalmak zor; çünkü mevcut koşullarımız ulus devlet vb. kavramlarla da örtüşmüyor. Yani içinde bulunduğumuz kayıtsızlığı açıklayacak çok etmen var. Teolojik sebepler de var.

Nikolaj Schultz (NS): Bilimsel ve epistemolojik sebeplerin yanında. Bu tür soruları politika konusu haline getirmek için ‘toprak’ (*territory*) kavramını kullanmayı düşündüğümüzde, modern bilimin tanımladığı şekli ile ‘doğa’ kavramını da bir kenara koymamız gerek. Bruno ve diğer başka düşünürlerin yıllardır öne sürdüğü gibi, ‘doğa’ kavramı iklim eylemlerinde felç yaşamamızın en önemli sebebi oldu; çünkü doğa deyince ‘dışarıda’, ‘kendi kuralları’ olan ve toplumsal olandan tamamen kopuk bir şeyi algılıyoruz. Bu noktada, ‘doğa’ kavramından farklı olarak, ‘toprak’ (*territory*) kavramının yerküreye ait koşulları devreye sokmayı sağlamasını umuyoruz. Toprak bizden ayrı, dışarıda bir şey değil. Bruno’nun *Down To Earth*’te (2018) dile getirdiği gibi, bilime ihtiyacımız var; ama bu bilimin ‘doğa’ ideolojisinden kurtulmuş olması gerekiyor.

JS: Benim şimdiki sorum da aslında bu cevapla ilgili. *Down to Earth*’de öne sürülen temel savlardan biri ‘yerküreye ait’ (*terrestrial*) bir alana yönelmemiz gerektiği. ‘Yerküreye ait’ terimi neden önemli?

BL: Bunun pek çok sebebi var. Yerküre dediğimiz zaman, dünyada iş başında olan pek çok kurum işin içine giriyor. 17. yy.’da toprak kavramına uzaktan bakılırdı. Sanki kartografyada olduğu gibi düz bir şeymiş gibi. Ve hukuki çerçevede bir tanım yapılırdı: ‘Burası benim tarafım, burası senin tarafın’. Anlayış bu olunca, ortaya ilişkilerin nasıl kurulduğunu anlamak için bir sürü sonuç da çıkıyor. Bizim kullandığımız ‘yerküreye ait’ teriminde yine toprak var; ama toprağın bileşenleri aynı değil. Toprağa tepeden bakılmıyor. Sen de toprağın *içindesin*. Senin varoluş koşulların tam da o içinde olduğun toprağa bağlı. Yeni İklim Rejimi bu bağlamda ikinci adımı atıyor; bu da yerkürenin bizim eylemlerimize karşılık vermesiyle ilgili. Bu aslında yerel düzeyde bilinen bir şeydi. İnsanlar bir tarlayı aşırı sürerlerse toprağın (*soil*) yok olacağını biliyordu; fakat bu yerküre sistemi düzeyinde bilinmiyordu. Dolayısıyla şu an karşılaştığımız temel değişiklik yerkürenin yerel veya küresel tanımların dışında bir yerde olması, yerkürenin bir sistem olarak değişmiş olması. Bu da büyük bir fark yaratıyor. Bunun anlamı şu: Kişinin üzerinde yaşadığı toprakla nasıl bir ilişki kurduğu artık bir tartışma meselesi. Toprakta varlığın için gerekli koşullar olduğunu fark ettiğinde, artık o toprak aynı toprak değildir. Bizler 17. yy.’dan beri Batı toplumlarında ulus devlet düzeninin dayattığı toprak tanımıyla yaşamaya alıştık evet; ama içinden çıktığın, refahın için gerekli bütün kaynakları sağlayan başka bir toprak var. Fransız filozof Pierre Charbonnier buna ‘modern insanın her an her yerde olması’ diyor (2019); modern insanlar bir toprak parçasında (*land*) yaşıyorlar ama aynı zamanda başka bir toprağı (*land*) işgal ediyorlar. Danimarka mı, mesela? Danimarka artık Danimarka değil. Danimarka

artık kaynaklarını elde ettiği her yer demek!

NS: Doğru. Charbonnier'in bahsettiği bu her yerde olma durumu modern insanı mekânsal anlamda sersemletiyor. Ulus devletin tanımladığı resmi toprak ile aslında o ulus devletin beslendiği gerçek toprak arasındaki bu garip kopukluk sözde 'modern olmayanların' sonuçlarını zaten bildiği bir şey. Modern insan, devlet inşa ederken, siyasi özerkliğini kurarken, 'diğerleri' topraklarının ellerinden alındığını, işgal edildiğini ve kaynak elde etmek için talan edildiğini gördü. Yani sözde modern olmayanlar toprak kaybetmenin ne demek olduğunu, topraksızlığın (*territorylessness*) ne demek olduğunu çok iyi biliyorlar. Yeni olan şu. Modern insanlar olarak artık biz de bunu deneyimliyoruz. Bir taraftan, küresel modernite hayali – veya isterseniz modern küresellik hayali deyin- politika açısından gerçekçi bir noktada değil. IPCC raporlarının ilk üç sayfasını okumak bu hayalin imkânsız olduğunu anlamaya yetiyor. Öte yandan, özerk olduğunu düşündüğümüz Danimarka ulus devleti (Danimarka örneğiyle devam edelim) aslında dışarıdan beslenerek *inşa edildi* ve şimdi de yine dışarıdan bir sebep yüzünden *yıkılıyor*- iklim değişikliği en belirgin örnek. Demek istediğim, hepimiz aslında topraksızız. Bu da politik olarak 'yerküreye ait' teriminin önemini ortaya koyuyor; çünkü beraber yaşadığımız bu ortak toprak kaybı politik olarak yeniden bir rota çizmemiz gerektiğini gösteriyor.

JS: Yerkürenin keşfinden bahsederken, bilim insanlarına düşen rolde bir değişiklik olmuş gibi görünüyor. Artık bazı bilim insanları iklim aktivizminin bir parçası olmak için fil dişi kulelerinden çıkıyor. Danimarka'da mesela, 300'ün üzerinde bilim insanının politikacılar üzerinde baskı yaratmak amacıyla iklim değişikliği hakkında bir bildiri yayımladığını gördük. Politikanın yerküreye yönelmesi için bilim insanlarına ve entelektüellere düşen görev genel hatlarıyla nedir?

BL: Konunun kamuya taşınmasının mimarı bilim insanları. Bilim insanları olmasaydı hiç kimse ne olduğunu anlayamazdı. Bu ilk sorduğunuz soruyla da ilgili bir sorun; insanların konuyu benimsemesi neden bu kadar zor sorusuyla ilgili. İklim mutasyonu sizin gördüğünüz bir şey değil. Konuyu kurumlar aracılığıyla ele almamız için asıl işi bilim insanları yapıyor; fakat bilim insanları aynı zamanda eleştiriye de uğruyor. Şimdi artık 'biz bilim insanıyız; biz müdahale etmeyiz, bir tarafsızlık yemini ettik' gibi söylemleri bir kenara bırakıyorlar. Bu söylemlerine son veriyorlar; çünkü iki önemli sorumlulukları var: biri, durumu ortaya koyma sorumluluğu, diğeri de buradan politika yapılmasını sağlama sorumluluğu. Kanun olmasa bile politika üretilmesini sağlamak. Böceklerin yok oluşuyla ilgili bir şey söyleyip konuşmanızı 'Durum bu, ben

böceklerin yok olduğunu gösteririm, sonra da laboratuvarıma geri dönerim. Kusura bakmayın' diye bitiremezsiniz. Böyle bir şey olamaz; çünkü böcekler yok olursa siz de yok olursunuz. Dolayısıyla, bilim insanlarının gerçeklerle değerler arasında eskiden çizilmiş ayrımın artık ortadan kalktığını görmesi iyi bir şey. Bu, bilimi politikleştirmeleri gerektiği anlamına gelmiyor. Bilim insanları ne yapıyorlarsa onu yapmaya devam edecekler; söylediklerini kanıtlamaları için bu şart. Şu da bir gerçek. Bilim insanları özellikle şimdi çok daha önemli. Bu yeni rejimin yurttaşlığına giriş yaparken aktivistlerle, politikacılarla, sanatçılarla, vb. ile hareket etmeleri çok önemli. Kamusal alandan uzaklaşmadan, bizzat orada olarak, özel becerilerini kullanarak, durumu kendilerine ait araçlarla kanıtlayarak.

NS: Yakın zamanda Danimarka'da bu sorunun ne kadar tehlikeli olduğunu gösteren bir şey yaşadık. Aalborg Üniversitesi'nden bir siyaset bilimci, Theresa Scavenius, parlamentoya girmek için *The Danish Green Party Alternative*'e girdi. Bir bilim insanı olduğu için politika yapmaması gerektiğini düşünen pek çok kişi (her türlü görüşten) Scavenius'u eleştirdi. Ben bu konuda hâlâ şöyle düşünüyorum: bugün bilim insanları iklim değişikliği yüzünden politikleşmiyor; zira bilimin içinde birebir siyaset olmasa da değerler, inançlar ve yorumlar hep vardı. Yani, gerçekler ve değerler arasında yapılan bu ayrım aslında pratikte hiç var olmayan bir bilim idealine dayanıyordu. Son 40 yıldır bilim ve teknoloji çalışmalarının (STS) ortaya koyduğu şey bu.

BL: Evet, artık bir ikiye bölünme sonuna geldik. Ancak, bütün bilim dalları için aynı şey geçerli değil. Parçacık fiziği için politika çok önemli olmayabilir; ama 'hassas alana' dokunan bilim dalları için politika önemli. Hassas alandan kastım yer kürenin dış tabakası, hayatın sürdüğü tabaka.

JS: Evet. Ve içeride vatandaşlarla da karşı karşıya kalıyorlar. Önümüzdeki ay, Birleşik Krallık'ta bir grup kaygılı vatandaş bir sivil itaatsizlik eylemi yapmayı planlıyor. İklim değişikliğine dikkat çekmek için tutuklanmayı göze almış binlerce insandan bahsediliyor. Yer küreye dair bir politikanın oluşturulması için halkın gösterdiği bu cesaret hakkında ne düşünüyorsunuz?

BL: Nikolaj'la bir iddiamız var. Yeni İklim Rejimi eski, iki yüzyıllık sosyalist hareketi ve adaletsizliğe karşı mücadeleyi yeniden canlandırıyor ve güçlendiriyor. Eğer bu iddia doğru çıkarsa, bu yeni akımın eski hareketin sahip olduğu enerjiyle hareket etmesi gerekir. Geçmişte bu enerjinin kullanıldığı alanlardan biri sokak hareketleri ve gösterilerdi. Şimdiye

kadar iklim değişikliği için yapılan birçok yürüyüş benzer bir hissiyatla yapıldı: ‘Kendinize odaklanmayı bırakıp iklimle ilgilenmelisiniz; iklim sizin küçük ıkarlarınızdan daha önemli bir mesele’. Fakat bundan sonra göreceğimiz gösteriler çok daha farklı olacak. Kişilere kendi çıkarlarından uzaklaşması telkin edilmeyecek; daha ziyade, bu konunun bizzat kendileriyle ilgili olduğu söylenecek. İşte bu çok daha güzel olacak. Bu iyiye işaret. Bunun bir örneğini aslında Hollanda, ABD ve hatta Fransa’da gençlerin kendi hayatlarını korumadığı gerekçesiyle devleti eleştirdiği davalarda görüyoruz. Bu çok iyi bir şey. Bu konunun kişisel çıkarlara bağlanması iyi bir şey.

NS: Kişisel çıkarlara yaklaşmanın dışında, fikir ayrılığına doğru da ilerliyoruz, ki bence bu da iyi bir şey. Felix Guattari *Three Ecologies* (2000) kitabında ‘kolektif fikir ayrılığı’ kavramından bahsederken iklim değişikliği konusunda fikir birliğine varmaktansa kolektif fikir ayrılığı içinde olmanın daha iyi olduğunu söyler ve rasyonel ve objektif bilim sayesinde nihayetinde bir bütünlüğe kavuşacağımızı iddia eder. İklım değişikliği konusunda bir fikir birliği asla olmayacak. İnkr ve fikir ayrılığı hep olacak; ama bu ayrılıklar iklim mutasyonunun bir gerçek olmasına *rağmen* değil, tam aksine iklim mutasyonu gerçek olduğu ve bunun bedelini ödemek çok ağır olduğu *için* yaşanacak. O halde, şu durumda fikir ayrılığı daha iyi bir seçenek.

BL: Evet, çok doğru.

JS: Yani bu hareketlerin içinde büyük bir potansiyel var. Peki, bu hareketlerin radikalleşme riski var mı?

BL: Sosyalist hareketle aynı olacak. Bomba atan anarşistler olduğu gibi devlet adına çalışan sosyalistler de olacak. Ama asıl değişiklik, insanların bu konuyu kişisel çıkarlarını ilgilendiren bir sorun olarak görmesiyle başlayacak. Burada, Nikolaj’ın söylediği şeyi tekrar vurgulamamız lazım. Buradaki his şu değil: ‘Oh, sonunda doğa sorunun en önemli sorun olduğu konusunda fikir birliğine vardık.’ Daha ziyade ‘Toprağımızı işgal etmeniz ve üzerinde yaşamanız konusunda sizden ayrılıyorruz’ hissi var. Bu bambaşka bir motivasyon ve biliyoruz ki tam da bu şekilde bir motivasyon sorunları çözecek enerjiyi doğurabilir. Diğer motivasyon unsurları fark yaratmaz. İnsanlar “He he, gezegen tehlikede, bu benim sorunum değil” demeye devam eder.

Toprak (*Land*)

JS: Bruno, daha önceden söylediğiniz gibi ‘Politika yapabilmeniz için bir toprağa ve bir halka ihtiyacınız var’. Bu konudan devam edecek olursak biraz ‘yer’ veya ‘toprak’ kavramlarından konuşalım istiyorum. Yerküreye ait bir politika deyince bu kavramları tartışıyoruz çünkü. Belki bu konuya girmenin bir yolu Donald Trump’tan bahsetmek olabilir. *Down to Earth* (2018)’te Trump’ın Paris Anlaşmasından çıkmasını bir iklim savaşı ilanı olarak yorumluyorsunuz. Başka bir yerde de diplomatik karşılaşmaların hızına yetişebilmek için savaş ilan etmemiz gerektiğini söylediniz. Bu iki konu hakkında biraz ayrıntıya girebilir misiniz?

BL: Diplomasi konusu, az önce Nikolaj’ın bahsettiği fikir ayrılığı meselesiyle ilgili aslında. Ekolojinin alanına giren sorunlar, üzerinde kolayca anlaşmaya varabileceğimiz sorunlar değil. Söz konusu kömür, rüzgâr, su vb. olunca çıkarlarımız çatışıyor. Doğrudan bir anlaşmaya varmak imkânsız olduğu için ‘Biz savaştayız. Siz benim toprağımı işgal ediyorsunuz, ben de sizinkini işgal ediyorum” demek daha iyi. Açıkça bir anlaşmazlık olduğunu ilan etmiş oluyorsunuz. Bundan sonra müzakereye başlayabiliriz. Gezegende objektif bilim tarafından kanıtlanan bir uyumsuzluk sorunu olduğunu söylersek müzakere süreci gecikir. Sorduğunuz diğer soru Trump’ın seçtiği ve muhtemelen Bolsonaro’nun da seçeceği jeopolitik duruşla alakalı. Bu liderler ‘uluslararası politikayı tamamen rafa kaldırıyoruz’ diyorlar. Bu, bir bakıma milliyetçi bir tutum. ‘Başka ülkelere ne olduğunu umursamıyoruz’ diyorlar aslında. Aynı zamanda, tuhaf, eşi görülmemiş bir tutum bu. Milliyetçiler normalde ‘biz kendi alanımızı koruruz; diğerlerinininkine ihtimam göstermeyiz’ der. Üstüne üstlük Trump’ın bulduğu orijinal çözüm ise şu anlama geliyor: ‘Ben bu dünyada var olma sorunuyla ilgilenmiyorum. Ben siz Avrupalılarla, Çinlilerle vb. ile aynı dünyada bile değilim’ diyor. Bu tamamen yeni bir tutum. Önceden hiç kimse böyle bir şey söylemeye kalkışmadı.

JS: Ben de Brezilyalı Trump diye de nitelenen Bolsonaro’yu soracaktım. O da Paris Anlaşmasından çekilmek istediğini söyledi ve Amazon ormanlarıyla ilgileniyormuş gibi de görünmüyor. Yerküre açısından bakarsak Brezilya’nın Amazonları önemsemeyen bir lideri seçmesi aslında hepimizin sorunu değil mi? Neticede Amazonlar bir noktada hepimizin.

BL: Evet. Bazı Brezilyalılar ‘Brezilya’nın sahibi biziz’ fikrinden hiç hoşlanmıyor; çünkü aslında Brezilya hepimizin nefes almasını sağlıyor. Bu bir mücadele ve dayanışma meselesi. Aynı şey ABD için de geçerli. ABD bizi CO₂ sorunu ile baş başa bıraktı ve bunda hiç beis görmedi. Bu bir savaş ilanı. Ama Brezilya konusu daha çarpıcı; çünkü biz her zaman her yerde olan modernler Brezilya dışında yaşıyoruz.

NS: Bu korkunç bir sorumluluk.

BL: Evet. Bu konu birbiriyle örtüşen unsurlar arasında dayanışma olmasını gerektiriyor. Dayanışma, Yeni İklim Rejiminin temelinde yer alan bir kavram. Senin toprağın (*territory*) aslında benim toprağım. Sen kirliliğe sebep olduğunda benim toprağımı işgal ediyorsun. Yine, tabiri caizse kesişen ‘mülkiyet hakları’ meselesi de Yeni İklim Rejimi çerçevesinde yeniden tartışmaya açılıyor ve bence bu, ‘rejim’ kelimesin en önemli hukuki sac ayaklarından birisi. Yerküre açısından bakıldığında, hepimizin Amazon ormanlarıyla ilgili söz söyleme hakkı olmalı.

NS: Bruno, sizce bu bir ölçek sorunu mu? Bazı Brezilyalılar ‘dünyanın akciğeri’ olma fikrinden hoşlanmıyorsa o zaman sorun daha yerel, daha küçük bir ölçeğe mi taşınıyor? Amazonlar dünyanın geneli için nefes almayı sağlayan bir ormandan çok Brezilya’ya ait bir ormana mı dönüşüyor?

BL: Evet çünkü mesela Amazonlar da kuma bağlıdır değil mi? Sahra Çölünden rüzgarla taşınan kuma. Sahra kumu olmasa bu orman olmazdı. Bu yine bir örtüşen teritoryal unsurlar örneği. Fakat Bolsanaro ve Trump’un siyasi bir projesi yok. Kısıtlamalardan öylece sıyrılıyorlar. Sanırım dünya tarihinde ilk defa politika yapmamak politikanın tanımı oldu. Tek sloganları: ‘Kısıtlama istemiyoruz. Artık onları önemsemiyoruz. Ne istersem söylerim. Size nasıl istersem öyle davranırım.’ Bu yeni bir şey. Bundan önceki tecrübelerimizde buna benzeyen tek şey faşizmdi; ve faşistler de tavırlarında sertti; ama onlara sorsanız medeniyete dair bir projeleri olmadığını söylemezlerdi.

JS: Peki otoriter rejimlerin yükselişi küresel toplumun iklim değişikliği ile mücadele konusunda birlikte çalışma ve çözümler bulma kabiliyetini nasıl etkiler?

BL: Bunlar otoriter rejimler değil. Bunlar aynı zamanda hem çok daha küresel hem çok daha milliyetçi olabilen rejimler. Bu çok tuhaf bir kombinasyon. Basitçe söyledikleri şu: ‘Sanayi ve kirlilikle mücadele konusunda konulan bütün kısıtlamaları rafa kaldırıyoruz’. Bunu söylerken başkalarına ne olduğunu umursamama fikrine de prim kazandırıyorlar. Yani eylemlerinizin sonuçlarını nasıl içselleştirmeyiz, bunu görebiliriz bu siyasi figürlerde. Ama sorun yine şu: hiç kimse hayatını sürdürmek için bağımlı olduğu toprağın üzerinde yaşamıyor. Bu açıdan bakıldığında genele yayılan bir yerküre krizinden bahsedildiğini duyduğunuzda, ‘Bütün sınırlandırmaları kaldıralım, gidebileceğimiz kadar ileriye gidelim. Politika yaptığımız

gerçeğini bile unutalım!’ demek bir yerde mantıklı. Görünüşte yine politika yapılıyor. İnsanlar bir araya geliyor, programlar üzerinde çalışıyor; ama politika dendiğinde insanları bir toprak parçasına bağlamak gerekiyorsa eğer, yani politikadan bunu anlıyorsak, yapılan şey politika değil. Dolayısıyla, gerçek anlamda politika üretilmesini istiyorsak en başta insanlarla toprak arasında bu bağlantıyı yeniden düzenlemeli ve yeniden kurmalıyız. Ekolojik krizle mücadele yolunda bu çok sıkı ve dikkatli çalışma gerektiren bir yöntem; çünkü ekolojik kriz gerçekten de birçok sınırlandırma gerektiriyor. Sanayide ve gıda alanında yeni düzenlemelerin yapılması gerekiyor. Bir halkın diğerinin toprağını işgal etmesinin ne anlama geldiği konusunda yeni bir anlayış gerekiyor. Yeni dayanışma türleri üretmek gerekiyor. Durum çok karmaşık. Amerika, Brezilya ve İtalya birden çıkıp ‘Tamam artık, biz bu uygulamayı bırakıyoruz’ diyebiliyor. Bu anlamda bu terimi kullanmayı sevmesem de “post-politika” yapıyorlar.

JS: İlerici bir jeo-sosyal hareketin eski yerel ulus devlet anlayışına geri dönmek isteyen sağ hareketlerle yapıcı bir diyalog kurması mümkün mü? Herhangi bir şekilde ortak bir projeleri olur mu?

BL: Politika toprakla halk arasındaki ilişkiler üzerinden tanımlanırsa, o zaman “tepkisel” geleneklerle veya hareketlerle uyumlu olması gerekir. Özünde ‘halk’ terimi sol cenahtan çok sağ gelenekten gelen bir sözcük. Aynı şekilde ‘toprak’ nosyonu da öyle. Ama yine, daha önce söylediğimiz gibi, tanıklık ettiğimiz muhafazakâr devrimler ‘Yeniden Büyük Amerika’, ‘Yeniden Büyük Brezilya’ ve ‘Yeniden Büyük İtalya’ anlayışını anlaşılabilir bir şekilde destekliyor. Bu neo-milliyetçi ülkelerin yaşadıklarını iddia ettikleri yer veya toprağın altında ekonomik veya ekolojik bir taban yok. Brüksel’le İtalya arasında müzakereler yürütüldüğünü görürseniz şundan emin olabilirsiniz: Verilen sözlerin hiçbirisi toprakla bağ kurma konusunda değildir. Trump’ın hayali Amerika’sının da Bolsanoro’nun hayali Brezilya’sında da toprak (*land*) yok. Onların düşüncesinde, toprağın ekonomik veya ekolojik olarak var olduğundan söz edemeyiz. Bu nedenle, insanların ayaklarının altındaki toprağı yeniden inşa etme işine hız kazandırmak istiyoruz. Ancak bu şekilde birtakım şeyler hızlanabilir ve yeniden politika üretilebilir. İnsanlara ‘Hayatta kalmanızı sağlayan toprak nedir?’ diye sorsanız, ilk başka afalladıklarını fark edersiniz. Onlara göre, bu toprağı tanımlamanın bir yolu yok çünkü. Durumun farkına vardıklarında heyecanlanırlar, ayakları yeniden toprağa basar. Üzerinde durabilecekleri bir zemin, bir kara parçası, bir toprak varsa, çıkarlarının farkına varırlar. Demek istediğim, bu anlayış çok çabuk değişebilir ve değişecektir. Aksi takdirde, sonumuz felaket. Brexit güzel bir örnek. Şu günlerde İngiltere’de yaşananlar gerçekten ilginç; çünkü insanlar Brexit’in var oluşları açısından bir felaket anlamına geldiğini fark etmeye başladılar. Politikadan tamamen kopmuş,

hiçbir şekilde politik bir bağ kurmamak gerektiğine inanan insanlar vardır. Bu insanlar bile Avrupa'dan koparıldığınızda geriye pek bir şeyin kalmadığını birden fark ettiler. Çünkü artık insanlar somut bir düzlemde konuşuyor: Brexit'le beraber bu üniversiteler yok olacak, bu meslekler yok olacak, vs. Üstelik bize İngiltere'de *hiçbir yerde* olmamak yerine *başka bir yerde* olmanın ne anlama geldiği konusunda yalan söylendi.

NS: Başka yerler yaratmak konusunda çılgın bir hikayeleri var. Küreselleşmeyi icat ettiler! Ama eminim, Brexit'in arkasındaki temel fikir, aidiyet hissi, bir yere bağlanma, bir toprağa bağlanma fikri dünyada var olmayı istemenin meşru bir yolu. Tek sorun şu: Bu toprak –Avrupa'nın olmadığı İngiltere- ekonomik veya ekolojik temelden yoksun, olmayan bir yer. Materyal var oluş koşullarından yoksun bir yer.

BL: Bu nedenle tanım sorunu çok önemli. Brexit'in arkasındaki fikir buydu, evet. Sınırlar yeniden belirlendiğinde nihayet sen de toprağına bağlanırsın. Ama bir süre sonra fark ediyorsun ki bu toprak var olmayan bir toprak çünkü geri kalandan ayrılmış. Brexit toprak anlamında yeniden tanımın yapılması konusunda ideal bir vaka; çünkü var oluş koşullarının bağlı olduğu bağlantıları yavaş yavaş ortaya çıkarıyor.

NS: Evet, tanımlar önemli. Buradan devam edersek, bir yere bağlı olmanın ne anlama geldiği konusunda yeni bir tanıma sahip olmak da aynı şekilde önemli. Kişinin ait olduğunu sandığı tek yer aslında artık var olmayan bir yerse – Brexit sonrası İngiltere'nin veya diğer izole ulus devletlerin içinde bulunduğu durum- ortada bir sorun vardır. Bu noktada coğrafyacı Doreen Massey (1991)'in ilerici mekân aidiyeti ile ilgili çalışmaları ilgi çekicidir. Massey, tepki olarak geliştirilen aidiyet hissine karşı bir sav sunar ve insanların kendilerini haklı olarak ait hissettikleri yerel mekanların atmosferinin ve varoluşunun kartografik tanımların ötesine geçtiğini savunur. Örneğin, Massey'e göre, kendi memleketi Kilburn'ün pek çok kimliği vardır: Bu yer hareket halindedir ve bu yeri dünyadaki başka yerlerle olan bağlantısı ve bağı olmadan tanımlamak mümkün değildir. Bu çerçevede, İngiltere, toprak ve Charbonnier'in kullandığı modernlerin her zaman her yerde oluşu ifadesi ile ilgili olarak, İngiltere'nin imparatorluğun sona gelmesi sorununu 'ikinci bir imparatorluk' kurarak çözdüğünü hatırlamak gerekir. Bu ikinci imparatorluk vergi cennetlerinden oluşur. Bu, Shaxson'un savıdır (2011). 1950'lerin sonunda ve 1960'larda, imparatorluk düşüşe geçmişken, Londra elitleri kendi servetlerinin azaldığını görüyordu. Bu duruma tepki olarak yeni finansal topraklar yarattılar. İngiliz bankerler Cayman Adaları gibi yerlerde gizli finansal kanunlar, yargılama usulleri ve yönetmelikler oluşturdular. Deniz aşırı vergi cennetleri yaratarak servetlerini güvence altına aldılar. Shaxson Britanya'nın elinde kalan 14 denizaşırı

toprağın 7'sinin vergi cenneti olduğunu hatırlatır.

Halk

JS: Yine söyleyelim: politika yapabilmeniz için bir toprağa ve bir halka ihtiyaç var. Politikadan bahsettik. Topraktan bahsettik; fakat insanlardan konuşmadık. Bruno, bu konuyla alakalı olarak *Down to Earth* (2018)'ün bazı bölümlerinde Yeni İklim Rejimi altında toplumsal sınıf anlayışımızı yeniden tanımlamamız gerektiğini yazıyorsunuz. Artık 'jeo-sosyal sınıflardan' bahsetmemiz gerektiğini ileri sürüyorsunuz. Bu sınıfları nasıl tanımlarsınız? Toplumsal sınıflar ve toplumsal eşitsizlikler küresel iklim değişikliğinin yaşandığı bir dönemde değişimi nasıl etkiler?

BL: Jeo-sosyal sınıflar terimini ben icat ettim; ama araştırmayı Nikolaj yaptı! Çok iyi bir terim değil; ama arasında tire olan bütün bu kelimeler iki ayrı literatürü bir araya getirmeye çalıştığımızı gösteriyor. Aslında tek bir terim olsa daha iyi olurdu. Fikir şu: Klasik Marksist materyalist anlamda toplumsal sınıfın ne anlama geldiğine bakın ve sonra bu sınıfların içinde yaşadığı toprak (*land*) veya bölgenin (*territory*) ne olduğunu sorun. Ondan sonra, sınıfları ekolojik durumları çerçevesinde yeniden tanımlamaya başlayabilirsiniz. Öncesinde insanlar şunu derdi: 'Ekolojik mutasyonlardan en çok mustarip olanlar, zaten dünyada en çok ezilenler.' Bu farklı bir sav. Bu konuya yapılan bir ekleme. Bizim bu ikili sınıf tanımlarında daha net olma konusundaki ortak çabamız aslında bu savın genelleştirilmesi.

NS: Temel sav şu: Toplumsal sınıfların her zaman için yerküreyle ilgili koşullarla alakası vardı. Bunu eskiden bu kadar rahat göremiyorduk; ama hep bir bağlantı vardı. Politik olarak bu şu anlama geliyor: Çevreci ve toplumsal hareketler güçlü ittifaklar yaratamadığında ve adalete ilişkin soruları birlikte sormadığında başarısız oluyor. Toprak, toprak parçası ve bölge (*soil, land and territory*) toplumsal konuların içinde materyalist bir şekilde hep ele alınan şeylerdi zaten. Bir fabrikanın altında bir toprak hep vardı, işçiler şöyle veya böyle kirli bir havayı hep soludu. Fakat şimdi yerküreye dair sorularla toplumsal olan arasındaki bağlar daha güçlü hale geliyor. Bizim tanımlamaya çalıştığımız şey işte bu yoğunluk ve jeo-sosyal kolektiflerin yeniden şekillenmesi.

JS: Bir örnek verebilir misiniz?

NS: Bildiğimiz bir örnek var. Silikon Vadisinin ultra zengin, ultra mobil elitleri şimdilerde Yeni

Zelanda'dan toprak alıyor; çünkü Yeni Zelanda'nın iklim değişikliğinden çok etkilenmesi beklenmiyor. Bu kişiler, Yeni Zelanda'da iklim değişikliğinin etkilerine karşı güvenli, lüks villalar yaptırıyor. Yeni Zelanda onlar açısından onların yaklaşan "iklim kıyameti" dedikleri durum karşısında güvenli. Hem de uzak bir yer. Bu İsviçre ve Uruguay'ın gizlilik ve özel bankalar açısından sundukları imkanlar nedeniyle elitleri çekmesine benziyor (Osnos, 2017). Burada, dünyanın en öncelikli ve en çok seyahat eden grubu olan elitlerin iklim değişikliği nedeniyle zarar gören bir dünyada tehlikeler karşısında Ulrich Beck (2016)'in deyişiyle kendilerini nasıl 'yükselttiğini' (*e/evate*) görüyoruz- bu belki geçici bir çözüm, toprağı kaybetmek gibi ortak bir sorun karşısında yaşanabilir bir toprağa kavuşmak ...

BL: ... Bunlar sabahları Mars'a gitmeyi planlayanlar. Sabah Mars'a gitmek- bu plan da yürümezse Yeni Zelanda'ya giderler. Mantık aynı. Bu istikrarsız dünyada hepimize yetecek yer yok, o zaman geri kalanına boş verelim.

JS: Bunlar o zaman jeo-sosyal elit mi oluyor?

NS: Evet, Mars'a gitmekte başarılı olmayacaklarını saymazsak. Gerçi stratejileri ve seyahat sebepleri aynı kalsa da Mars'a giderlerse ampirik araştırma yapmak daha zor olur. İlk bakışta bu Thorstein Veblen (1899)'in gösteriş tüketimi -*ad astra*- dediği durumun ultra modern bir versiyonu gibi görünüyor: Hadi Mars'a gidelim, olmadı eğlencesine uzaya bir spor araba fırlatalım.' Bu tür fikirlerin altında yatan hayalle hayatta kalmak için Yeni Zelanda'ya kaçmak isteyen zenginlerin hayali aynı. Carl Jung bu tür kaçış hayalleriyle ilgili uyarılarda bulunmuştu (Jung vd., 1961).

BL: Evet Yeni Zelanda'ya kaçacak olan elitler konusunda araştırma yapmak daha kolay olur, neticede hâlâ yerküreye bağımlılar...

NS: Tabi. Onlar da yerküreye bağımlı, onlar da ayaklarının altında yaşanabilir bir toprak olsun istiyor. Ancak, iklim değişikliğinin etkilerinden geçici olarak da olsa kaçabilme imkanları olduğu için bir anlamda toprak açısından bağımsızlar. Hem ayrıcalıklılar hem de istedikleri şekilde seyahat edebiliyorlar. Radara takılmadan, başka bir yerlerde kendilerine bir toprak bulabilirler. Yeni Zelanda'da durumu bir süreliğine idare edebilirler. Alex Turner'in dört yıldızlı restoranlarıyla Ay'da koloni kurmuş bir seçkin grubundan bahsettiği şarkıdaki gibi. Bauman'ın *Globalization* (1998) kitabında 'mekânlar üstü elitler' (*exterritorial*) terimi ile

vurgulamaya çalıştığı şey de bu. Bu elitlerin mekân üstü olması, yerleşmek için bir yere ihtiyaç duymadıkları anlamına gelmiyor. Bunların her türlü dayanışma açısından çıkıp kendilerini ayrı bir yerde konumlandırarak, diğerlerini geride bırakacak, toplumdan mümkün olduğunca uzak ve kopuk bir yer bulacak ayrıcalıkları ve hareket kabiliyetleri var. Bu günlerde bu trendin giderek yükseldiğini görüyoruz; çünkü Yeni İklim Rejimi altında ortak yaşanabilir toprağımızı kaybediyoruz. Toprak açısından ayrıcalıklı grupların toprağa ilişkin stratejilerini, çıkarlarını ve bu konuda yaptıkları organizasyonları, ayrıcalığı olmayanları ile kıyaslarsak bugün yaşanan toplumsal eşitsizliklerin nasıl daha da yoğunlaştığını, sosyo-jeolojik eşitsizliklere nasıl dönüştüğünü ve toplumsal sınıfların jeo-sosyal sınıflara doğru nasıl evrildiğini görebiliriz. Bu çalışılması gereken bir alan. Yaşanabilir bir toprak için verilen mücadele farklı jeo-sosyal konumlarda nasıl görünür? Bu tür çalışmalar, bugün yaşanan ve gelecekte yaşanacak sınıf mücadelelerini tanımlama imkânı verir.

BL: Jeo-sosyal sınıflarla ilgili bir başka önemli konu Timothy Mitchells (2011) tarafından ortaya kondu: Jeo-sosyal sınıflar arasındaki eşitsizlik sadece bir yeri işgal etmekle ilgili değil. Zamanın kendisi de geçmişte alınan kararlar yüzünden -tabiri caizse- bir sömürge haline getirildi. Sadece mekânda değil zamanda da bir katmanlaşma var.

NS: Evet, jeo-sosyal sınıflar sorunuyla ilişkili olarak zamanın katmanlaşması söz konusu. İklim değişikliğinin gelecekteki mağdurlarını nasıl konumlandıracağımızla ilgili ahlak felsefesi tartışmaları arasında bu konu oldukça ilgi çekici. Geçen sene bu konuyla ilgili kısa bir makale yazdım (Schultz, 2017). Bazı akademisyenler iklim değişikliği, güç ve gelecek nesiller için adalet gibi konularda yapılan teorik çalışmalara ilişkin sorunlardan biri olarak şundan yakınıyor: Normalde güç ilişkileri kavramlarımızın içinde güç uygulayanlarla ezilenler vardır, ancak şimdiki durumda ezilenler henüz hayatta değil ve biz böyle bir güç ilişkisini nasıl tanımlayacağımızı bilmiyoruz. Ben şahsen bu tartışmayı hiç anlamadım. İlk olarak, iklim değişikliği kurbanlarının sadece gelecek nesiller olarak tanımlanması garip. Bunu, mesela Bangladeş'in Dhaka kentinde gecekonduda yaşayanlara anlatmaya çalışın. Bu insanlar iklim değişikliği yüzünden gözlerinin önünde, yaşam alanlarını kaybediyorlar. Biz bu fikri kabul etsek bile yine de gelecek nesillere uygulanan bir güç konusunda neden kuram üretemeyeceğimizi anlayamıyorum. Güç ilişkileri neden zamanda yolculuk edemesin ki? Aksine güç ilişkileri zaman yolculuğu yapar. Sosyolojinin 'toplumsal miras', 'toplumsal yeniden üretim' gibi kavramlarla bize her zaman göstermeye çalıştığı şey bu değil miydi? Kendi neslimiz ve önceki nesiller gelecek nesillerin yaşanabilir topraklar üzerinde nefes alma ve yaşama olanaklarına

hükmetti ve hükmediyor. Bunu fark edebilmek için metafizik bir hayal gücüne ihtiyacımız olduğunu sanmıyorum. Dediğiniz gibi, zaman sömürge haline getirildi. Bu açıdan, belki anlamamız gereken şu: bizler, modern Batı medeniyeti bir tür “jeo-tarihsel elitiz”, bu geçmişte de böyleydi, gelecekte de böyle olacak. Gelecek nesiller ise -zengini fakiri, Batılısı Batılı olmayanı- bizim kapitalist harabelerimizde, Anna Tsing’in dediği gibi (Tsing, 2015), jeo-tarihsel proletarya olarak yaşayacak. Bu hoş bir düşünce değil, ama... Yani evet, kesinlikle zamanın katmanlaşması ile ilgili bir sorun var ve bu da önemli bir sorun. Yaşama alanları ve zamanın katmanlaşması ile ilgili diğer bir ilginç nokta da şu: Silikon Vadisinin teknoloji milyarderleri-komik bir şekilde Yeni Zelanda’ya veya Mars’a kaçmak isteyenlerle aynı kişiler. Bunlar uzun yaşamla ilgili araştırmalara servet döküyorlar ve bu araştırmalar biyoteknoloji ve nanoteknoloji yoluyla zenginlerin yoksullardan daha uzun yaşamasını sağlayacak (Powell, 2019).

BL: Bir başka zorluk daha var. Marx kapitalistlerle proletarya arasında farkı açıklamak için ‘üretim sistemi’ kavramı üzerinden ilerledi. Bizimse üretim sistemine dayalı olmayan bir çerçeveye ihtiyacımız var. Ben bu noktada ‘*systeme d’engendrement*’, yani ‘var oluş sistemi’ (*system of becoming*) dediğim bir kavramı öneriyorum. Üretim sistemi basitçe kaynaklarla ilgili. Var olma sistemi ise var oluşumuzu sağlayan unsurlarla ilgili. Bu kavram sınıf ve sınıf mücadelesi tanımlarımızı değiştirmeyi gerektiriyor. Yani yapacak çok şey var.

NS: Doğru. Temelde yapacağımız ‘sadece’ tanımlamak: toprakla ilgili yeni sorulara karşılık gelen kolektifleri, grupları, halkları tanımlamak, bunların haritasını çıkarmak. 19. yüzyılda halkları toplumsal sorun bağlamında tanımladığımız gibi. Yani bahsettiğimiz jeo-sosyal eşitsizlikler ve koşulları çalışırken şöyle sorular sormalıyız: Ortak jeo-sosyal koşullar neticesinde yeni toplumsal kolektifler veya gruplar ortaya çıkıyor mu? Toprak mücadelesinde ayrıcalığı olan veya olmayan bireyler Thompson ve Boltanski’nin kullandığı anlamda ortak bir ahlak ekonomisi inşa etmeye çalışıyor mu? (Thompson, 1971; Boltanski, 1982) Topluma ve yerküreye ilişkin koşullar ve adaletsizlikler konusunda ortak bir anlayışa varma temelinde yeni ve öz farkındalığı olan kolektifler ve sınıflar oluşuyor mu? Sosyologlar olarak modern toplumların geçireceği jeo-sosyal dönüşümleri ve oluşacak jeo-sosyal manzarayı anlayabilmek istiyorsak bu tür soruları cevaplamaya çalışmalıyız. Bu türden dönüşümleri konu edinecek bir sosyoloji en nihayetinde tuhaf bir sosyoloji olacak; ilişkilerin sosyolojisi ile daha klasik anlamda ‘toplumsalın sosyolojisi’ arasında bir yerde konumlanacak. Belki de jeo-sosyali yeniden bir araya getirecek (*re-assemble*) bir sosyoloji?

Teşekkürler

Bu röportajın kısa bir Danca çevirisi ilk olarak “Klimakrisen tvinger os til at gentænke” başlığı altında *Dagbladet Information*’de 8 Aralık 2018 tarihinde, s. 38–40’da (Stein Pedersen, 2018) yayımlanmıştır. *Dagbladet Information*’ın izniyle yeniden üretilmiştir.

Notlar

1. İlk olarak Fransızca “*Ou` Atterrir? Comment s’orienter en politique?*” başlığıyla yayımlanmıştır

(Latour, 2017b).

2. Bu tür eleştiriler için bkz. Haraway (2016) ve Moore (2016). Terime yönelik bir savunma için bkz. Hamilton (2017).

Referenslar

- Bauman, Zygmunt (1998) *Globalization: The Human Consequences*. New York: Columbia University Press.
- Beck, Ulrich (2016) *The Metamorphosis of the World: How Climate Change is Transforming our Concept of the World*. Cambridge: Polity Press.
- Boltanski, Luc (1982) *Les Cadres: La Formation d'un groupe social*. Paris: Minuit.
- Charbonnier, Pierre (2019) *Abondance et liberte'. De la revolution industrielle au changement climatique*. Habilitation thesis, L'E' cole des Hautes Etudes en Sciences Sociales (EHESS), France.
- Guattari, Felix (2000) *The Three Ecologies*. London: The Athlone Press. Hamilton, Clive (2017) *Defiant Earth. The Fate of Humans in the Anthropocene*. Chicago, IL: Open Court Books.
- Haraway, Donna (2016) *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*. Durham, NC: Duke University Press.
- Jung, Carl, Hull, Richard Francis Carrington and McGuire, William (1961) *C.G. Jung Speaking. Interviews and Encounters*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Latour, Bruno (1987) *Science in Action*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Latour, Bruno (1993a) *The Pasteurization of France*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Latour, Bruno (1993b) *We Have Never Been Modern*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Latour, Bruno (2005) *Reassembling the Social. An Introduction to Actor- Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Latour, Bruno (2013) *An Inquiry into Modes of Existence: An Anthropology of the Moderns*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Latour, Bruno (ed.) (2016) *Reset Modernity*. Cambridge, MA: MIT Press. Latour, Bruno (2017a) *Facing Gaia: Eight Lectures on the New Climatic Regime*. Cambridge: Polity Press.
- Latour, Bruno (2017b) *Ou` Atterrir? Comment s'orienter en politique?* Paris: La De' couverte.
- Latour, Bruno (2018) *Down to Earth: Politics in the New Climatic Regime*. Cambridge: Polity Press.
- Latour, Bruno and Schultz, Nikolaj (2018) De Gule Veste har banet vejen for en politisk genstart. *Dagbladet Information*, 15 Aralık. [https:// www.information.dk/moti/2018/12/gule-veste-banet-vejen-politisk-genstart](https://www.information.dk/moti/2018/12/gule-veste-banet-vejen-politisk-genstart) (Erişim tarihi 5 Şubat 2019).
- Latour, Bruno and Woolgar, Steve (1986) *Laboratory Life: The Construction of Scientific Facts*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

- Massey, Doreen (1991) A global sense of place. *Marxism Today*, June, pp. 24–29.
- Mitchells, Timothy (2011) *Carbon Democracy: Political Power in the Age of Oil*. New York: Verso Books.
- Moore, Jason W. (2016) *Anthropocene or Capitalocene? Nature, History, and the Crisis of Capitalism*. Oakland, CA: PM Press.
- Osnos, Evan (2017) Domsday prep for the super-rich. *The New Yorker*, 30 January. Available at: <https://www.newyorker.com/magazine/2017/01/30/domsday-prep-for-the-super-rich> (Erişim tarihi 5 şubat 2019).
- Powell, J. (2019) The rich will outlive us all. *Medium*, 3 January. Available at: <https://medium.com/s/2069/what-happens-when-the-rich-live-decades-long-er-than-the-rest-of-us-2dfec4a35b21> (Erişim tarihi 5 şubat 2019).
- Schultz, Nikolaj (2017) For fremtidige generationer er vi den forsvundne kli- maelite. *Dagbladet Information*, 9 Eylöl. <https://www.information.dk/debat/2017/09/fremtidige-generationer-forsvundne-klimaelite> (Erişim tarihi 5 şubat 2019).
- Shaxson, Nicholas (2011) *Treasure Islands: Tax Havens and the Men who Stole the World*. London: Bodley Head.
- Stein Pedersen, Jakob (2018) Bruno Latour og Nikolaj Schultz: Klimakrisen tvinger os til at gentænke alt. *Dagbladet Information*, 8 Aralık. <https://www.information.dk/moti/2018/12/klimakrisen-tvinger-gentaenke> (Erişim tarihi 5 şubat 2019).
- Thompson, Edward Palmer (1971) The moral economy of the English crowd in the eighteenth century. *Past & Present* 50: 76–136.
- Tsing, Anna (2015) *The Mushroom at the End of the World: On the Possibility of Life in Capitalist Ruins*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Veblen, Thorstein (1899) *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*. London: Macmillan.

Yazarlar Hakkında

Jakob Valentin Stein Pedersen, Danimarka'daki Roskilde Üniversitesi'nde Sosyal Bilimler ve Gazetecilik alanında lisansüstü çalışmalar yapmaktadır. Daha önce Danimarka'nın günlük gazetesi *Dagbladet Information*'da çalışmış ve burada sosyoloji, sosyal teori ve felsefe üzerine haberler yapmıştır. Simon Critchley, Olivia Gazalé ve Peter Singer gibi önemli düşünürlerle röportajlar gerçekleştirmiştir. şu anda, Kanada'daki yerli toplumların iklim değışikliğinden nasıl etkilendiğine dair etnografik araştırmalar yapmaktadır.

Bruno Latour, Sciences Po Paris'ten emekli, Holberg Ödüllü bir profesördür. Latour dünyanın önde gelen sosyologları ve filozofları arasındadır. Bilim ve Teknoloji Çalışmaları (STS) alanının tanınan isimlerinden biri olan ve Aktör-Ağ Teorisi (ANT)'nin kurucusu olarak bilinen Latour, aralarında *Laboratory Life, We Have Never Been Modern* (1993), *An Inquiry Into Modes of Existence* (2013), *Facing Gaia* (2016) ve en son *Down to Earth* (2018) isimli kitapların yer aldığı bir düzineden fazla kitap yazmıştır. Latour şu anda, Karlsruhe Sanat ve Medya Merkezi (ZKM)'de düzenlenecek *Critical Zones* adlı serginin hazırlıklarını yapmaktadır.

Nikolaj Schultz, Kopenhag Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde doktora öğrencisidir ve 'jeo-sosyal sınıflar' konulu tezini hazırlamaktadır. Şu anda Paris'te misafir araştırmacı olarak bulunmakta ve alanında Bruno Latour (Sciences Po, Paris) ile birlikte çalışmalar yürütmektedir. Araştırma ilgi alanı, Antroposen ve Antroposen'in sosyal bilimler açısından ampirik ve teorik sonuçları etrafında şekillenmektedir. Schultz'un devam eden işleri arasında, Anders Blok, Pierre Charbonnier, Gerard de Vries, Graham Harman, Barbara Herrnstein Smith ve Clive Hamilton gibi araştırmacıların katkı sağladığı, Bruno Latour'un çalışmalarını (Samfundslitteratur, 2020) konu edinen bir kitabın editörlüğü yapmak yer almaktadır.